

Nr 13

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående ändrad lydelse av 11 § lagen om religionsfrihet.

Första lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 39 i första kammaren av fru *Sjöström-Bengtsson m. fl.* samt nr 45 i andra kammaren av fru *Sjövall m. fl.* I motionerna, vilka är likalydande, hemställes att riksdagen ville besluta att § 11 i lagen om religionsfrihet erhåller följande lydelse: »Vill medlem av svenska kyrkan icke längre tillhöra kyrkan, göres anmälan om utträde genom personligt besök eller genom av två personer bevittnad skriftlig framställning till pastor i den församling, där han är kyrkobokförd.»

Beträffande de skäl, som ligger till grund för denna hemställan, får utskottet hänvisa till motionerna.

Inledning

Religionsfrihet innebär enligt nutida uppfattning rätt för envar icke endast att sammansluta sig med andra för religiös gemenskap och verksamhet utan även att ställa sig utanför varje religiös gemenskap. Denna för religionsfriheten grundläggande regel har kommit till uttryck i 4 § *religionsfrihetslagen*. I denna paragrafs första stycke uttalas sålunda, att ingen må vara skyldig tillhöra trossamfund; åtagande i strid mot denna bestämmelse är utan verkan. Av andra stycket i samma paragraf framgår, att med trossamfund åsyftas bl. a. svenska kyrkan.

Om medlemskap i svenska kyrkan stadgas i 6—12 §§.

Endast svensk medborgare eller här i riket bosatt utlänning kan vara medlem av svenska kyrkan (6 §).

I fråga om barns medlemskap i kyrkan är särskilda regler meddelade i 7 och 8 §§. Principen i dessa regler är att barn följer sina föräldrar i fråga om tillhörigheten till kyrkan.

Den som förvärfvar svenskt medborgarskap och ej tillhör svenska kyrkan skall enligt 9 §, utan särskild ansökan, anses upptagen i kyrkan, om han är evangelisk-luthersk trosbekännare; dock gäller detta ej, om han hos pastor i den församling, där han är kyrkobokförd, anmält att han icke vill inträda i kyrkan.

Vill någon i annat fall än nu sagts vinna inträde i svenska kyrkan, har han enligt 10 § att göra ansökan hos pastor i den församling, där han är kyrkobokförd. Visar sökanden att han är döpt i svenska kyrkans ordning,

skall han upptagas i kyrkan. Detsamma gäller också, om sökanden erhållit den undervisning i kyrkans lära, som med hänsyn till hans ålder och övriga omständigheter bör fordras, och inför pastor avger muntlig försäkran att ansökningen är grundad på allvarliga religiösa skäl.

I fråga om formerna för anmälan om utträde har i 11 § upptagits följande bestämmelse.

»Vill medlem av svenska kyrkan icke längre tillhöra kyrkan, göre anmälan om utträde personligen hos pastor i den församling, där han är kyrkobokförd.»

För den som står under annans vårdnad och ej fyllt aderton år skall enligt 12 § ansökan eller anmälan som avses i 9, 10 eller 11 § göras av vårdnadshavaren. Ansökan eller anmälan för barn som fyllt femton år får göras endast om barnet själv samtyckt därtill. Då ansökan om inträde i svenska kyrkan för den som står under annans vårdnad göres av vårdnadshavaren, äger bestämmelsen i 10 § om muntlig försäkran icke tillämpning.

Äldre rätt

Först genom en förordning år 1860 angående främmande trosbekännare och deras religionsövning blev det möjligt att övergå från svenska kyrkan till främmande religionssamfund. Ingen skulle dock anses skild från kyrkan förrän han upptagits i annat inom riket tillåtet samfund. Sådant samfund fick icke mottaga någon såsom medlem, förrän denne i föreskriven ordning anmält sig till utträde ur kyrkan. Främmande trosbekännare fick endast med Konungens tillstånd bilda församling, och allenast ett sålunda tillåtet trossamfund ägde rätt till fri religionsövning. Förordningen gällde endast för kristna trosbekännare av annan lära än den rena evangeliska. För mosaiska trosbekännare gällde i stället en år 1838 tillkommen förordning.

Den år 1860 utfärdade förordningen ersattes av förordningen den 31 oktober 1873 angående främmande trosbekännare och deras religionsövning. De år 1873 antagna bestämmelserna skilde sig från 1860 års förordning bl. a. däri att Kungl. Maj:ts tillstånd nu icke längre skulle vara ett nödvändigt villkor för bildande av församling av främmande trosbekännare. Om de personer som bildade församlingen önskade att den skulle erkännas av staten, kunde de emellertid göra ansökan härom hos Kungl. Maj:t; en sålunda erkänd församling var tillförsäkrad rätt till offentlig religionsövning. Medlem av svenska kyrkan, som omfattat främmande kristen lära och därför ville utträda ur kyrkan, ägde möjlighet därtill. Han skulle vid sin anmälan om utträde uppgiva det trossamfund, till vilket han ville övergå. Därmed avsågs icke med nödvändighet ett erkänt trossamfund. Den utträdande ansågs skild från kyrkan, då han gjort föreskriven anmälan; sålunda upprätthölls icke längre kravet på att han dessutom inträtt i annat trossamfund. Ej heller bibehöll förordningen bestämmelsen om att sådant trossamfund

icke fick mottaga någon som medlem, förrän denne anmält sitt utträde ur svenska kyrkan. I fråga om formerna för anmälan om utträde ur svenska kyrkan innehöll 1873 års förordning, att den som ville utträda skulle giva sin avsikt till känna för kyrkoherden i den församling han tillhörde. Därefter skulle han, sedan minst två månader förflutit, vid personlig inställelse hos kyrkoherden göra ytterligare en anmälan. Utträdet ansågs ha skett vid sistnämnda tillfälle.

Bestämmelserna i 1873 års förordning var i allt väsentligt gällande in- till den 1 januari 1952, då 1951 års religionsfrihetslag trädde i kraft.

Ur förarbetena till religionsfrihetslagen

Vad angår *formerna för anmälan om utträde ur svenska kyrkan* anförde *dissenterlagskommittén* (SOU 1949: 20), att den personliga anmälningsskyldigheten borde bibehållas, enär en personlig inställelse vore ägnad att motverka utträde under inflytande av tillfälliga sinnesstämningar. Kommittén framhöll vidare att vad som måste betecknas såsom missbruk av utträdesrätten — exempelvis massutträde i följd av tillfällig agitation eller akut antikyrklig propaganda eller utträde, som föranletts av att ett personligt beroendeförhållande utnyttjats för övertalning i sådan riktning — skulle onödigt underlättas av ett enbart skriftligt förfarande. Kravet på en personlig inställelse markerade vikten av att noga överväga det steg, som man stode i begrepp att taga. I allmänhet plägade ock anmälningar av långt mindre betydelse för individen göras personligen. Att för utträdet ur kyrkan införa en annan ordning fann kommittén vara att i det allmänna medvetandet förringa betydelsen av detta allvarliga steg. Enligt kommitténs mening borde ansökan icke, såsom i 1873 års förordning stadgades, nödvändigt behöva göras till kyrkoherden i den församling, där den som ville utträda var kyrkobokförd. Kommittén ansåg det vara tillräckligt föreskriva att anmälan skulle ske till den präst, som förde kyrkoböckerna i nämnda församling. Kommittén fann icke skäl att bibehålla den dubbla anmälningsskyldigheten. En fordran på att utträdesanmälan, för att medföra verkan, skulle bekräftas efter viss tids förlopp skulle nämligen kunna tolkas såsom uttryck för en avsikt att otillbörligt försvåra utträdet. Kommittén fann det likväl icke lämpligt att en anmälan om utträde skulle föranleda att vederbörande ansågs omedelbart skild från svenska kyrkan. En viss kortare tid borde förflyta, under vilken vederbörande, i den händelse att han ändrade uppfattning, skulle ha tillfälle att återkalla sin anmälan. Med hänsyn härtill föreslog kommittén, att utträde ur svenska kyrkan skulle anses ha skett 30 dagar efter det anmälan om utträde gjorts, om icke anmälan dessförinnan återkallats. Återkallande av anmälan skulle kunna ske skriftligt.

Ett flertal av de myndigheter, sakkunniga och sammanslutningar, som avgav remissyttranden över kommitténs betänkande, uttalade sig i förevarande fråga.

Länsstyrelsen i Jönköpings län, domkapitlen, juridiska fakulteterna i Uppsala och Lund, Allmänna svenska prästföreningen och Sveriges yngre prästers förbund hade icke något att erinra mot kommitténs förslag att anmälan om utträde skulle ske genom personlig inställelse hos präst. Domkapitlet i Växjö ansåg emellertid att det borde föreskrivas att anmälan skulle skriftligen bekräftas sedan två månader förflutit efter dess framställande. Därigenom skulle, enligt domkapitlets mening, i åtskilliga fall förhastade utträden kunna förebyggas utan att religionsfrihetens princip på något sätt trädde för nära. Länsstyrelsen i Jönköpings län uttalade att det med hänsyn till kyrkans centrala ställning i vårt land syntes böra uppställas fordran på att ett utträde ur kyrkan föranleddes icke enbart av profana skäl utan — och framförallt — av samvetsbetänkligheter. Länsstyrelsen föreslog därför att anmälan om utträde skulle åtföljas av en personlig deklaration att den utträdande kände det som ett samvetstväng att tillhöra kyrkan. Domkapitlet i Karlstad föreslog att anmälan om utträde skulle kunna göras hos vilken som helst präst i den församling, där vederbörande var kyrkobokförd. Därigenom skulle den utträdande ha möjlighet att göra anmälan hos den präst, för vilken han hyste det största förtroendet. Länsstyrelsen i Malmöhus län fann i likhet med kommittén det vara av vikt att utträdesbestämmelserna så utformades att de icke uppmuntrade kyrkans medlemmar att utträda ur kyrkan utan att beslutet därom var grundat på ett allvarligt övervägande. Länsstyrelsen delade emellertid icke kommitténs uppfattning att de av kommittén föreslagna bestämmelserna skulle få åsyftad preventiv verkan. En skyldighet till personlig inställelse vore enligt länsstyrelsens mening icke i och för sig ägnad att stämma till allvarlig eftertanke. Eftersom prästen endast skulle ha att mottaga anmälningen och icke därtill pröva vederbörandes uppsåt, skulle skyldigheten att inställa sig personligen förefalla onödigt och tolkas såsom ett uttryck för en avsikt att otilbörligt försvåra utträdet. Länsstyrelsen uttalade att den vore mera benägen att ansluta sig till ett av 1925 års religionsfrihetssakkunniga framlagt förslag om två skriftliga anmälningar. Den mellan anmälningarna liggande betänketiden förefölle länsstyrelsen mera ägnad att förhindra missbruk av utträdesrätten än plikten till personlig inställelse. Länsstyrelsen ansåg emellertid även den dubbla anmälan kunna avvaras och en skriftlig anmälan vara tillfyllest, under förutsättning att det föreskrevs att denna kompletterades med en skriftlig förklaring av två ojäviga personer, att vederbörandes önskan att utträda vore allvarligt grundad. Även *chefen för statskontoret, den apostoliske vikarien* och *Christian Science samfund* avstyrkte kommitténs förslag att anmälan om utträde skulle ske vid personlig inställelse hos präst. *Chefen för statskontoret* uttalade att det icke kunde anses staten värdigt att stadga sådana former för denna frihets vinnande att de medförde praktiska svårigheter. *Den apostoliske vikarien* anförde att för utträde ur svenska kyrkan sådan form icke borde föreskrivas att den motverkade det fria avgörandet. Eftersom enligt kommitténs förslag den som anmäler utträde ur kyrkan icke skulle motivera sitt beslut, fann den apostoliske vikarien personlig instäl-

lelse hos präst vara obehövlig. *Christian Science samfund* befarade att den som ville utträda kunde komma att utsättas för övertalningsförsök och påtryckningar vid personlig inställelse hos präst. Kommitténs förslag att utträde ur svenska kyrkan skulle anses ha skett 30 dagar efter anmälan, därest denna icke dessförinnan blivit återkallad, föranledde endast ett fåtal erinringar.

I propositionen nr 100 vid 1951 års riksdag framhöll *föredragande departementschefen*, att formerna för utträdesanmälan å ena sidan icke finge hindra utträdet; å andra sidan borde de, såvitt möjligt, erbjuda garantier för att de anmälningar som komme att göras byggde på ett fritt avgörande och vore allvarligt menade. Den lämpligaste utvägen härför syntes vara att föreskriva att anmälan skulle göras vid personligt besök. Om skriftlig anmälan gällde, skulle nämligen den enskilde kunna bli utsatt för påtryckningar att, eventuellt tillsammans med andra, underteckna en anmälan om utträde, även då han själv icke kommit fram till ett bestämt personligt ställningstagande. Kommitténs förslag att en utträdesanmälan icke genast, utan först efter 30 dagar skulle medföra utträde ur kyrkan avsåg att tillgodose sådana fall, då den som gjort anmälan ångrade sig och ville återkalla sin anmälan. Verkan av en utträdesanmälan i olika hänseenden, t. ex. i fråga om rösträtt eller skattskyldighet, måste emellertid av tekniska skäl inträda långt efter det anmälan gjorts. Kvar stode såsom det huvudsakliga och omedelbara resultatet av en utträdesanmälan att den som gjorde denna därigenom befriade sig från sin personliga bundenhet vid kyrkans gemenskap. I fråga om denna verkan av en anmälan borde något uppskov icke förekomma; den borde inträda genast. Det syntes alltså icke föreligga tillräckliga skäl att upprätthålla någon särskild möjlighet till återkallelse av en utträdesanmälan, vid sidan om möjligheten att återinträda i kyrkan enligt de regler som gällde härför.

Särskilda utskottet anförde bl. a. i sitt i ämnet avgivna utlåtande, nr 1.

Utskottet vill framhålla att det icke är lagens mening att utträde skall få ske endast av vissa motiv eller i vissa begränsade situationer. Utträdet skall vara fritt. Den som vill anmäla utträde har icke någon skyldighet att redogöra för vad som bestämt honom därtill eller att finna sig i några försök till påverkan. Pastor har självfallet full frihet att, liksom alla andra, verka för sin åskådning; förkunnelse och själavård äro för honom rent av ämbetsuppgifter. Att söka övertala den som inställt sig för att anmäla utträde ur kyrkan och som icke själv önskar ett personligt samtal, bör icke förekomma. Utskottet anser sig kunna utgå från att pastor, som handlar under ämbetsansvar, skall handlägga dessa ärenden med grannlagenhet och takt och att stiftscheferna skola övervaka att så sker. Med hänsyn härtill finner utskottet att invändningen mot förslaget om personlig utträdesanmälan icke bör tillmätas avgörande vikt. Utskottet biträder alltså i denna del Kungl. Maj:ts förslag.

I en av herrar Albert Hermansson, Franzon, fru Sjöström-Bengtsson, herr Sundström och fru Eriksson i Stockholm mot utlåtandet anförd *reservation* anfördes bl. a. följande.

Om en person beslutat utträda ur svenska kyrkan, torde allvaret i hans uppsåt i detta avseende icke låta sig påverkas av den omständigheten att han tvingas att personligen inställa sig hos pastor. Ingen föreställer sig heller att statsmakternas godkännande av religionsfrihetslagen kommer att medföra något massutträde ur kyrkan. Även utskottet synes för övrigt förutsätta, att vederbörande pastor icke skall anses ha rätt att genom övertalning söka förmå någon utträdessökande att ändra sitt beslut. Vi dela utskottets mening i detta avseende och anse därjämte att den som söker utträde ur kyrkan även bör beredas möjlighet att skriftligen begära sitt utträde, därest han för sin egen del finner denna form vara den lämpligaste.

Reservationen utmynnade i hemställan att 11 § religionsfrihetslagen måtte erhålla följande lydelse.

Vill medlem av svenska kyrkan icke längre tillhöra kyrkan, göre anmälan om utträde genom personligt besök hos eller genom skriftlig framställning till pastor i den församling, där han är kyrkobokförd.

Riksdagen godkände utskottets utlåtande.

Under ärendets behandling vid 1951 års kyrkomöte framställdes icke någon erinran mot förslaget i denna del.

Frågans behandling vid 1953 års riksdag

I likalydande motioner till 1953 års riksdag (I: 86 och II: 116) hemställdes, att riksdagen måtte antaga följande ändrade lydelse av 11 § religionsfrihetslagen: »Vill medlem av svenska kyrkan icke längre tillhöra kyrkan, göre anmälan om utträde genom personligt besök eller genom av två personer bevittnad skriftlig framställning till pastor i den församling, där han är kyrkobokförd.»

Första lagutskottet hemställde i utlåtande (nr 23) över motionerna, att desamma icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. I utlåtandet anfördes bl. a.:

Frågan om formerna för anmälan om utträde ur svenska kyrkan var vid tillkomsten av religionsfrihetslagen föremål för ingående överväganden. Föreskriften om att sådan anmälan skall göras personligen hos pastor motiverades främst med att man därigenom skulle erhålla garantier för att de anmälningar som göras bygga på ett fritt avgörande och äro allvarligt menade. Om skriftlig anmälan gällde, framhölls det, skulle nämligen den enskilde kunna bli utsatt för påtryckningar att, eventuellt tillsammans med andra, underteckna en anmälan om utträde, även då han själv icke kommit fram till ett bestämt personligt ställningstagande. Emot bestämmelsen om personlig anmälan har å andra sidan från skilda håll anförts, att en dylik bestämmelse skulle försvåra utträdet och därför icke vara förenlig med en konsekvent genomförd religionsfrihet. Sålunda uttalades vid lagens tillkomst farhågor för att den som ville utträda kunde komma att utsättas för övertalningsförsök och påtryckningar vid personlig inställelse hos pastor. Motionärerna framhålla särskilt de praktiska svårigheter som kunna föreligga för gamla och sjuka personer att besöka pastor. Därjämte göres i motionerna gällande att många, som önska utträda ur kyrkan, på grund av en viss tröghet eller blyghet icke komma sig för med att personligen besöka pastor och

av denna anledning avhållas från att göra utträdesanmälan. Det har också från ett par håll framhållits, att många av personliga hänsyn till vederbörande präst underlåta att göra sådan anmälan, som skulle ha kommit till stånd, därest personlig anmälan ej varit föreskriven.

Vid behandlingen av förevarande fråga underströk särskilda utskottet vid 1951 års riksdag, att det icke borde förekomma att pastor sökte övertala den som inställt sig för att anmäla utträde ur kyrkan och som icke själv önskade ett personligt samtal. Utskottet ansåg sig kunna utgå från att pastor, som handlar under ämbetsansvar, skulle handlägga dessa ärenden med grannlagenhet och takt samt att stiftscheferna skulle övervaka att så skedde. De farhågor i motsatt riktning, som uttalades vid lagens tillkomst, torde icke ha besannats. Såvitt utskottet har sig bekant har det nämligen under den tid som förflutit efter religionsfrihetslagens ikraftträdande icke förekommit att de, som anmält sig till utträde ur kyrkan, blivit utsatta för påtryckningar eller övertalningsförsök från pastors sida.

Enligt av stiftscheferna utfärdade direktiv beträffande tillämpningen av religionsfrihetslagen bör pastor, då den, som vill utträda ur svenska kyrkan, på grund av sjukdom eller hög ålder icke kan inställa sig personligen hos pastor, om möjligt uppsöka vederbörande. Med hänsyn härtill synas några olägenheter i nu berörda fall icke behöva uppkomma genom föreskriften att utträdesanmälan skall göras personligen.

Där den av motionärerna omförmälda trögheten eller blygheten kan vara till finnandes, torde den i de flesta fall övervinnas av en allvarlig önskan att utträda ur kyrkan. För den som av personliga hänsyn till vederbörande präst drar sig för att anmäla utträde torde det i flertalet fall icke vara av avgörande betydelse, om anmälan göres vid personligt besök eller skriftligen.

Med hänsyn till vad sålunda anförts kan enligt utskottets mening föreskriften om personlig utträdesanmälan, särskilt i betraktande av stiftschefernas förut omnämnda direktiv beträffande tillämpningen av religionsfrihetslagen, icke anses utgöra något hinder för den som önskar utträda ur kyrkan. Ifrågavarande föreskrift torde följaktligen icke stå i strid mot religionsfrihetens princip att ingen må vara skyldig tillhöra trossamfund.

Såsom framgår av den föregående redogörelsen avisades vid 1951 års riksdag ett förslag om att utträdesanmälan skulle kunna ske skriftligen. Från nämnda förslag skiljer sig motionärernas genom bestämmelsen att skriftlig utträdesanmälan skall vara bevittnad av två personer. Med denna bestämmelse torde ha avsetts att tillgodose kravet på att anmälningarna bygga på ett fritt avgörande och äro allvarligt menade. Den föreslagna bestämmelsen synes emellertid icke ägnad att erbjuda någon verklig garanti i detta hänseende och tygö icke heller något hinder mot massutträden av den beskaffenhet som antyddes vid tillkomsten av religionsfrihetslagen.

Motionärerna åberopa, att det ur rent formell synpunkt synes rimligt att enahanda regler gälla om utträde ur som om inträde i svenska kyrkan. I anledning härav får utskottet framhålla, att en sådan formell överensstämmelse icke skulle uppnås genom motionärernas förslag. Såsom framgår av den föregående redogörelsen är det nämligen i vissa fall en förutsättning för att vinna inträde i kyrkan att sökanden inför pastor avger muntlig försäkran att ansökningen är grundad på allvarliga religiösa skäl.

På grund av det ovan anförda och då så lång tid ännu icke förflutit efter religionsfrihetslagens ikraftträdande att några mera omfattande erfarenheter från tillämpningen av densamma ha kunnat vinnas, föreligger enligt utskottets mening icke anledning att nu vidtaga ändring i lagen på förevarande begränsade område.

Vid utlåtandet var fogade två *reservationer*. I en av dessa anfördes att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av motionerna för sin del antaga ett förslag till ändring av 11 § religionsfrihetslagen, som med viss redaktionell jämkning motsvarade det i motionerna framlagda förslaget. Enligt reservanternas mening hade utskottet såsom skäl för denna hemställan bort anföra:

Frågan om vilka former som böra gälla för anmälan om utträde ur svenska kyrkan måste avgöras med utgångspunkt från den i 4 § religionsfrihetslagen uttalade grundsatsen, att ingen må vara skyldig tillhöra trossamfund. Vid bedömande av huruvida gällande bestämmelse om formen för utträdesanmälan kan anses förenlig med denna grundsats synes man till att börja med icke kunna bortse från att gamla och sjuka personer, som önska utträda ur kyrkan, kunna ha svårt att infinna sig på en pastorsexpedition. Visserligen bör i sådant fall enligt direktiv, som stiftscheferna utfärdat beträffande tillämpningen av religionsfrihetslagen, pastor om möjligt uppsöka den som önskar göra utträdesanmälan. Men tanken på att besvara pastor i ett sådant ärende torde avhålla mången från att begära ett besök av denne. Det är vidare tydligt att stora avstånd på sina håll kunna försvåra personlig inställelse hos pastor. Även om några praktiska svårigheter av denna art icke föreligga, torde — såsom närmare utvecklats i ett par av remissyttrandena — kravet på personligt besök hos pastor kunna utgöra ett hinder av psykologisk art, vilket för mången kan vara svårt att övervinna. Då den nuvarande formen för utträdesanmälan således på olika sätt kan försvåra utträdet, kan den enligt utskottets mening icke anses stå i god överensstämmelse med den förut nämnda grundsatsen att ingen må vara skyldig tillhöra trossamfund. Såsom motionärerna föreslagit bör därför 11 § religionsfrihetslagen ändras i sådan riktning, att personlig anmälan icke längre blir obligatorisk utan att utträde jämväl må kunna anmälas i skriftlig form. Den omständigheten att religionsfrihetslagen varit i kraft förhållandevis kort tid bör med hänsyn till frågans särskilda beskaffenhet icke lägga hinder i vägen för att redan nu genomföra en sådan ändring av lagen.

Genom den i motionärernas förslag intagna bestämmelsen att skriftlig utträdesanmälan skall vara bevitnad av två personer förebygges att sådan anmälan sker annorledes än genom individuell anmälan. Utskottet får i detta sammanhang vidare framhålla, att — i belysning av hittills vunna erfarenheter — några massutträden efter agitation icke synas vara att befara.

Yttranden över motionerna

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttranden över motionerna från *domkapitlet i Växjö* och *i Luleå*.

Därjämte har *Svenska prästförbundet*, *Frikyrkliga samarbetskommittén* och *Förbundet för religionsfrihet* beretts tillfälle att avgiva yttranden..

Domkapitlet i Växjö stift vill förorda endast den ändringen av 11 § religionsfrihetslagen att skriftlig bevitnad framställning om utträde ur svenska kyrkan må göras endast då sjukdom och därmed jämförliga omständigheter hindrar personlig inställelse.

Domkapitlet i Luleå och *Svenska prästförbundet* avstyrker bestämt bifall till motionerna.

Domkapitlet i Luleå anför bl. a.:

Väl är det riktigt, att något massutträdande ur kyrkan icke förekommit, sedan religionsfrihetslagen trädde i kraft. Antalet personer, som sökt utträde, har i stället — såsom det angivits i motionerna — varit ytterst obetydligt. Däremot ha enligt domkapitlets erfarenhet motionärerna icke rätt i sitt uttalande, att någon propaganda för utträde ej förekommit. Dylik propaganda har tvärtom på sina håll bedrivits i ganska stor utsträckning. Skulle motionerna föranleda till sådan uppmjukning av 11 § i nämnda lag som motionärerna förordat, förefinnes enligt domkapitlets förmenande stor risk, att propagandan kommer att ytterligare intensifieras och i hög grad underlättas.

Domkapitlet kan för sin del icke förstå, att det kan anses vara betungande att göra anmälan om utträde ur kyrkan genom personligt besök hos vederbörande pastor. Bibehålles detta sätt såsom enda form för utträde ur kyrkan, finnes enligt domkapitlets mening större garantier än eljest att den som gör ansökningen noga övervägt saken och icke är ett viljelöst offer för obehörig påverkan.

Svenska prästförbundet anför i sitt yttrande:

Den sak det här gäller är icke obetydlig, och då utredning om förhållandet mellan stat och kyrka igångsatts, vilken utredning med nödvändighet kommer att beröra denna fråga, måste det anses uteslutet, att riksdagen nu upptager denna fråga till prövning och beslut.

Vad själva sakfrågan angår, ha motionärerna icke anfört sakskäl för sitt antagande, att därest reservationens mening lagfästs, propaganda för utträde ur kyrkan icke skulle ha förekommit. Däremot kan man med fog göra gällande, att nuvarande lagbestämmelser väl fyllt sitt ändamål, då med dessa bestämmelser propaganda för massutträde icke förekommit, en propaganda, som icke heller motionärerna torde finna önskvärd.

Frihetssynpunkter kunna svårligen åberopas för motionen, då den enskilde för närvarande äger full frihet att fatta sitt beslut att utträda ur kyrkan. Den ringa olägenhet det innebär att göra en personlig anmälan tvingas medborgarna att underkasta sig vid många tillfällen av liten betydelse och utgör i detta fall närmast en välbehövlig erinran om det viktiga avgörande, som det här gäller. Snarare kommer den personliga friheten i fara, om medborgare av politiska eller andra ovidkommande skäl skulle vid massmöten eller genom organiserade hembesök påverkas att skriva sitt namn på tillhandahållna listor eller ansökningsblanketter om utträde ur kyrkan.

Frikyrkliga samarbetskommittén och *Förbundet för religionsfrihet* tillstyrker bifall till motionsförslaget. Kommittén framhåller att frågan bör bli föremål för såväl principiella som praktiska överväganden. Härom anför kommittén närmare:

Frikyrkliga samarbetskommittén företräder avgjort den uppfattningen, att en konsekvent tillämpning av religionsfrihetens princip när det gäller medlemskap i svenska kyrkan skulle kräva att detta medlemskap — icke dess motsats: utträdet ur denna kyrka — gjordes beroende av en aktiv handling från medborgarnas sida. I väntan på att ett underlag skall skapas för en lagstiftning efter dessa linjer synes det angeläget, att allt som är möjligt göres för att undanröja de praktiska olägenheter som det nuvarande systemet medför. Det borde enligt samarbetskommitténs uppfattning vara

naturligt att därvid bereda var och en som önskar utträda ur svenska kyrkan möjlighet att göra detta utan hinder av andra restriktioner än dem som kan vara motiverade av en befogad önskan att äga tillräcklig kontroll över att utträdet icke är resultatet av ovidkommande inflytelser — t. ex. obehörig påtryckning från andra personer.

De nuvarande bestämmelserna beträffande formen för utträde ur svenska kyrkan synes icke kunna tillräckligt motiveras utifrån denna önskan om kontroll. Farhågorna för obehörig påtryckning, som — vilket också motionärerna anför — torde ha varit ett av de tyngst vägande skälen vid riksdagens ställningstagande i frågan om formen för utträde ur svenska kyrkan, har under den tid den nu gällande lagen varit i bruk icke visat sig vara befogade. Det torde icke kunna påvisas något exempel på att propaganda under de gångna åren förekommit för massutträde ur svenska kyrkan. Också synes antalet av dem som utträtt i sig självt utgöra ett bevis för att inga ovidkommande intressen medverkat till utträdet.

Erfarenheterna torde alltså ge vid handen, att inga väsentliga olägenheter ur samhällets synpunkt är att befara som resultat av en sådan ändring av gällande bestämmelser beträffande formen för utträde ur svenska kyrkan som den motionärerna föreslår.

Hela frågan bör enligt Frikyrkliga samarbetskommitténs uppfattning emellertid ses jämväl ur den utträdandes egen synpunkt. Likaväl som samhället måste skaffa sig garantier mot missbruk av rätten till utträde ur svenska kyrkan, bör det vara ett samhälleligt intresse av främsta ordningen att lagen slår vakt om den enskilde medborgarens integritet. De gångna årens erfarenheter pekar i detta avseende i bestämd riktning. Exemplet på att frågan om utträde av vederbörande pastor icke handlagts med den objektivitet som borde anses självklar har varit tillräckligt många för att de olägenheter som helt naturligt blivit följden därav icke skall kunna negligeras, när frågan om ändring av gällande bestämmelser nu skall prövas. Dessa olägenheter torde vara följden av att handläggningen av ärenden som rör utträde anförtratts prästerskapet inom svenska kyrkan och att denna handläggning kräver personlig kontakt mellan pastor och den som önskar utträda. Erfarenheten visar klart, att en i sammanhanget klart olämplig benägenhet hos enskilda personer inom detta prästerskap att icke utan vidare vilja gå utträdande medborgare till mötes i fråga om det som är deras självklara rättighet enligt lagen om religionsfrihet i flera fall medfört irritation och hos icke få medborgare kommit hela frågan att bli starkt olusträglad. Dessa olägenheter synes kunna elimineras därigenom att pastors handläggning av ärenden som gäller utträde ur svenska kyrkan genom av motionärerna föreslagna ändring av bestämmelserna beträffande formen för utträde kan inskränkas till att bli av rent registrerande natur.

Förbundet för religionsfrihet anför:

I anslutning till förbundets program anser vi i princip att medlemskap i trossamfund skall förutsätta anmälan om *inträde*, så att ej människor, som önskar stå utanför kyrkan och aldrig begärt inträde i den, skall behöva anmäla sitt utträde. I avvaktan på en sådan reform har emellertid den föreslagna lagändringen en uppgift att fylla. Även om dess genomförande säkerligen ej kommer att leda till något massutträde ur statskyrkan, kan det för många underlätta genomförandet av ett beslut, som av olika skäl blivit uppskjutet på obeständ tid. Olägliga expeditionstider, långa avstånd och en känsla av obehag inför den personliga inställelsen hos prästen kan ha haft sin betydelse i sådana fall. Vi vill därför med instämmande i motionärernas motivering tillstyrka bifall till de avgivna motionerna.

Utskottet

Anmälan om utträde ur svenska kyrkan skall enligt 11 § religionsfrihetslagen göras personligen hos pastor i den församling, där den som vill utträda är kyrkobokförd. Såväl vid tillkomsten av lagen som vid 1953 års riksdag har, såsom framgår av den föregående redogörelsen, frågan om formerna för anmälan om utträde ur kyrkan varit föremål för överväganden. Röster har därvid höjts för att utträdesanmälan även borde kunna ske skriftligen med två vittnen. Förslagen i denna riktning har emellertid icke vunnit riksdagens bifall. Genom nu förevarande motioner har frågan väckts på nytt.

Kravet på personligen framförd utträdesanmälan har motiverats främst med att därigenom erhålles garanti för att anmälan bygger på ett fritt avgörande och är allvarligt menad. Det har framförts farhågor för att, därest ett skriftligt anmälningsförfarande tillätes, den enskilde skulle kunna bli utsatt för påtryckningar att, eventuellt tillsammans med andra, underteckna en anmälan om utträde, även då han själv icke kommit fram till ett bestämt personligt ställningstagande.

Såsom skäl för att medge skriftlig form har å andra sidan anförts att kravet på personlig inställelse är ägnat att försvåra utträdet och därför icke förenligt med en konsekvent genomförd religionsfrihet. Det har sålunda gjorts gällande att risk finns att utträdessökande kan bli utsatt för övertalningsförsök och påtryckningar vid sin inställelse hos pastor. Även eljest har psykologiska faktorer — såsom tröghet, blyghet och hänsyn till vederbörande präst — ävensom praktiska svårigheter, som i många fall till följd av lokala förhållanden eller eljest kan uppkomma för de enskilda, förmenats kunna försvåra utträdet.

När utskottets majoritet år 1953 ställde sig avvisande till tanken att öppna möjlighet till skriftlig utträdesanmälan var ett av skälen härtill att religionsfrihetslagen då varit gällande endast ett år och att några mera omfattande erfarenheter från tillämpningen icke kunnat vinnas. Sedan numera en längre tid förflutit är det vid bedömningen av den nu gjorda framställningen i första hand av intresse att erfara, huru gällande regler om formerna för utträdesanmälan verkat i praktiken.

En väsentlig förutsättning för upprätthållandet av kravet på personlig inställelse vid sådan anmälan måste vara att, såsom ock uttalades redan vid lagens tillkomst, personer som anmäler utträde icke utsättes för övertalningsförsök från pastors sida eller eljest utan egen önskan föranledes att ingå i personligt samtal i anledning av det önskade utträdet. Det förutsattes också att pastor skulle handlägga hithörande ärenden med grannlagenhet och takt och att stiftscheferna skulle övervaka att så skedde. Att missförhållanden i dessa hänseenden förekommit kunde icke konstateras vid 1953 års behandling. De erfarenheter, som därefter gjorts, är emellertid ägnade att ställa spörsmålet i annan belysning. Att döma av vad som anförts av en

remissinstans synes stundom handläggning av utträdesärenden icke ha skett med erforderlig takt och grannlagenhet. Det har även från andra håll anförts exempel på missförhållanden i tillämpningen. Sålunda synes på sina håll bl. a. praktiseras den metoden att till person, som inställer sig för att anmäla utträde, överlämnas en tryckt skrift, innehållande bl. a. uttalanden om de följder som ur religiös synpunkt anses vara förknippade med att den utträdande ställer sig utanför kyrkans gemenskap. Den omständigheten att dylika meddelanden icke framföres muntligen kan icke undanskymma att det här rör sig mer eller mindre om övertalning eller propaganda. Under alla förhållanden måste förfarandet för dem som anmäler utträde framkalla obehag, och i den mån metoden blir känd av en större allmänhet kan detta inverka återhållande på de personer som eljest bestämt sig för att utträda ur kyrkan.

I belysning av vad nyss anförts synes det numera föreligga anledning att överväga om ej möjlighet bör öppnas för dem, som så önskar, att i annan form än personligt besök hos pastor anmäla utträde ur kyrkan. Närmast till hands ligger den i motionerna anvisade utvägen att medge ett skriftligt förfarande. En sådan reform skulle helt visst, utom att den ter sig naturlig ur den synpunkten att skriftlig form vid olika slag av anmälningar och liknande åtgärder alltmera vunnit insteg på olika områden, även innebära den fördelen att av lokala och andra förhållanden betingade praktiska olägenheter för vissa enskilda undanröjdes. Att anmälares underskrift skall bevitnas av två personer måste, om tillika föreskrives att anmälan skall ske enskilt, anses utgöra tillräcklig garanti för att anmälan tillkommit av fri vilja och är allvarligt menad.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet — som funnit vissa jämkningar böra vidtagas i motionärernas förslag — hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motioner, I: 39 och II: 45, måtte för sin del antaga följande förslag till

Lag
om ändrad lydelse av 11 § religionsfrihetslagen
den 26 oktober 1951 (nr 680)

Härigenom förordnas, att 11 § religionsfrihetslagen den 26 oktober 1951 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

11 §.

Vill medlem av svenska kyrkan icke längre tillhöra kyrkan, göra anmälan om utträde *personligen* hos pastor i den församling, där han är kyrkobokförd.

Vill medlem av svenska kyrkan icke längre tillhöra kyrkan, göra anmälan om utträde hos pastor i den församling, där han är kyrkobokförd. *Anmälan skall göras personli-*

(Nuvarande lydelse)

(Förslagen lydelse)

gen eller ock enskilt i egenhändigt
undertecknad, av två personer bevitt-
nad handling.

Stockholm den 13 mars 1958

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Branting, Lindblom, Lodenius, fru Sjöström-Bengtsson, fru Gärde Widemar, herrar Arvidson och Palme;

från andra kammaren: herrar Rylander, Gezelius, fru Johansson, herrar Onsjö, Larsson i Stockholm, Fröding, Alemyr och fröken Bergegren.

Reservationer

1) av herrar *Rylander, Lindblom, Lodenius* och *Onsjö*, vilka ansett att utskottets utlåtande bort ha följande lydelse:

Anmälan om — — — (lika med utskottet) — — — på nytt.

Kravet på — — — (lika med utskottet) — — — personligt ställnings-
tagande.

Såsom skäl — — — (lika med utskottet) — — — försvåra utträdet.

När utskottets — — — (lika med utskottet) — — — i praktiken.

En väsentlig — — — (lika med utskottet) — — — ur kyrkan.

I belysning av vad nyss anförts synes det numera föreligga anledning att överväga om ej möjlighet bör öppnas för dem, som så önskar, att i annan form än personligt besök hos pastor anmäla utträde ur kyrkan. Närmast till hands ligger den i motionerna anvisade utvägen att medge ett skriftligt förfarande. En sådan reform skulle helt visst, utom att den ter sig naturligt ur den synpunkten att skriftlig form vid olika slag av anmälningar och liknande åtgärder alltmera vunnit insteg på olika områden, även innebära den fördelen att av lokala och andra förhållanden betingade praktiska olägenheter för vissa enskilda undanröjdes. En dylik anordning är emellertid, även om den kombineras med föreskriften att framställningen skall vara bevittnad av två personer, från principiella synpunkter icke helt invändningsfri. Det kan ifrågasättas om därigenom i tillräcklig grad vidmakt-

hålles den garanti för att utträdesanmälan såsom varande ett betydelsefullt steg för den enskilde grundas på ett självständigt och noga genomtänkt personligt ställningstagande, som man velat vinna genom den personliga inställelsen hos pastor. Det skulle icke vara lämpligt om åsyftade förenklingar i formerna för utträdesanmälan skulle öppna spelrum för sådana organiserade massutträden, vid vilka ställningstagandet av den enskilde kan komma att bli beroende av tillfälliga känslöstämningar, tillkomna under mer eller mindre obehörig påverkan utifrån. Propaganda i syfte att åstadkomma organiserade massutträden lär också ha förekommit. Det kravet måste därför uppställas att det skriftliga förfarandet omgärdas med sådana föreskrifter, att olägenheter av berörda slag i möjligaste mån undvikas. Från denna utgångspunkt synes det angeläget att uppställa regler som icke tillåter gruppvis gjorda gemensamma utträdesanmälningar och att eljest söka utforma förfarandet så att betydelsen och allvaret i utträdet tillräckligt inskärpes. En möjlighet till lösning efter dessa linjer skulle kunna vara att föreskrift — delvis i likhet med vad som gäller beträffande testamente — meddelas om att skriftlig anmälan skall göras enskilt med intyg av två på en gång närvarande vittnen att anmälan göres av fri vilja. Även andra utvägar är emellertid tänkbara.

Utskottet är alltså av den uppfattningen att det bör undersökas, huruvida formerna för anmälan om utträde ur kyrkan kan ändras i den riktning motionärerna föreslår. En dylik undersökning, som lämpligen torde kunna ske inom vederbörande departement, bör bedrivas med sådan skyndsamt, att förslag i ämnet, sedan frågan förelagts nästa kyrkomöte, snart kan framläggas för riksdagen.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av förevarande motioner, I: 39 och II: 45, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att riksdagen måtte föreläggas förslag till sådan ändring av formerna för anmälan om utträde ur svenska kyrkan att anmälan jämväl må kunna göras skriftligen med vittnen.

2) av herrar *Arvidson*, *Gezelius* och *Fröding*, vilka ansett att utskottets utlåtande bort ha följande lydelse:

Anmälan om — — — (lika med utskottet) — — — på nytt.

Kravet på — — — (lika med utskottet) — — — personligt ställningstagande.

Såsom skäl — — — (lika med utskottet) — — — försvåra utträdet.

Enligt utskottets förmenande har, sedan riksdagen år 1953 senast tog ställning till denna fråga, skälen för att bibehålla de nuvarande reglerna snarare stärkts än försvagats. Kyrkomötet har sålunda haft och kommer uppenbarligen att inom kort ånyo få ta ställning till en kyrklig fråga av högst kontroversiell natur, nämligen frågan om kvinnliga präster. Vilken ställning kyrkomötet än må komma att inta när frågan ånyo skall företas är det tyvärr att befara, att ett mycket stort antal medborgare kommer att

känna missnöje och irritation över beslutet. Den nuvarande formen för anmälan av utträde torde då i varje fall kunna bidra till att förekomma oöverlagda massutträden från dessa missnöjdas sida.

Vid Frikyrkliga samarbetskommitténs och Förbundets för religionsfrihet gemensamt framförda och allmänt hållna påståenden att frågan om utträde i många fall av vederbörande pastor icke skulle ha handlagts med vederbörlig objektivitet finner utskottet någon avgörande vikt icke böra fästas.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

att förevarande motioner, I: 39 och II: 45, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.